

Sygn. akt III CK 235/05

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 listopada 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Strus (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Antoni Górski

w sprawie z powództwa (...) Towarzystwa Ubezpieczeń S.A. w W. Oddział w K. przeciwko G. C. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 24 listopada 2005 r., kasacji pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 29 października 2004 r., sygn. akt II Ca (...),

oddala kasację i odstępuje od obciążenia pozwanego kosztami procesu w postępowaniu kasacyjnym.

Uzasadnienie

Pozwany G. C. doprowadził swoim zachowaniem do zderzenia samochodu osobowego z kombajnem do zbioru zbóż kierowanym przez siebie. Posiadacz samochodu otrzymał odszkodowanie w ramach ubezpieczenia dobrowolnego od powodowego zakładu ubezpieczeń, który wystąpił z powództwem przeciw odpowiedzialnym za szkodę, tj. przeciw pozwanemu o zasądzenie sumy wypłaconej poszkodowanemu. W toku procesu Sąd Rejonowy wezwał do udziału w sprawie w charakterze pozwanego (...) Zakład Ubezpieczeń S.A. jako zakład ubezpieczający

odpowiedzialność właścicieli kombajnu, będących rolnikami, nie budziło bowiem wątpliwości, że w chwili wypadku maszyna ta była używana do pracy w gospodarstwie rolnym.

Sąd Rejonowy zasądził od pozwanego sprawcy szkody żadaną kwotę a oddalił powództwo przeciw zakładowi ubezpieczeń i powodowy zakład nie wniósł apelacji w tej części wyroku. Wyrok zaskarżył natomiast pozwany.

Sąd Okręgowy oddalając apelację pozwanego potwierdził prawidłowość ustaleń sądu pierwszej instancji przyjętych za podstawę orzeczenia, w szczególności braku w chwili wypadku (13 sierpnia 2000 r.) ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy kombajnu, jako wolnobieżnego pojazdu mechanicznego za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdu. Sformułowanie zakresu zaskarżenia oraz wniosek apelacji („w całości”) wskazują, że pozwany zaskarżył również punkt II wyroku oddalający powództwo w stosunku do (...) Zakładu Ubezpieczeń, jednak w sentencji wyroku Sądu Okręgowego brak rozstrzygnięcia odnośnie do tej części apelacji, mimo wyrażenia w uzasadnieniu trafnego poglądu o niedopuszczalności zaskarżenia przez współpozwanego wyroku w części oddalającej powództwo w stosunku do pozostałego pozwanego.

W kasacji pozwanego opartej na pierwszej podstawie (art. 393¹ pkt 1 k.p.c.) skarżący zarzucił naruszenie pozostających z sobą w związku przepisów:

1. § 9 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 1993 r. w sprawie ogólnych warunków obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego,
2. § 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 marca 2000 r. w sprawie ogólnych warunków ubezpieczenia.

Skarżący żądał uchylenia zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu Rejonowego i przekazania sprawy temu sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do przepisów art. 4 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej (jednolity tekst - Dz.U.96.11.62), w chwili zdarzenia wywołującego szkodę obowiązkowe były zarówno ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (dalej OC posiadaczy pojazdów) jak i ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego (dalej OC rolników). Art. 5 ust. 1 ustawy stanowił, że ogólne warunki ubezpieczeń obowiązkowych określa Minister

Finansów w drodze rozporządzenia. Rozporządzenie regulujące OC posiadaczy pojazdów (Dz. U. 2000 r. Nr 26, poz. 310), w §§ 1 i 2 obejmowało tym ubezpieczeniem pojazdy wolnobieżne dopuszczone do ruchu stosownie do przepisów prawa o ruchu drogowym. W tym samym czasie w rozporządzeniu dotyczącym OC rolników (Dz. U. 1993 r. Nr 134, poz. 653) w § 9 ust. 2 podmiotowy zakres ochrony określono jako odpowiedzialność rolnika oraz każdej osoby, która pracując w gospodarstwie rolnym w okresie trwania ochrony ubezpieczeniowej wyrządziła szkodę w związku z prowadzeniem tego gospodarstwa rolnego. Według § 9 ust. 1. z ubezpieczenia OC przysługiwało odszkodowanie, jeżeli rolnik lub osoba pracująca w jego gospodarstwie rolnym byli zobowiązani do odszkodowania za wyrządzoną w związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego czynem niedozwolonym szkodę, polegającą m. in. na uszkodzeniu mienia.

Przepis ten został zmieniony rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 24 listopada 2000 r. (Dz. U. Nr 107, poz. 1136) przez dodanie do § 9 ustępu 1a, stanowiącego, że przepis ust. 1 stosuje się również, jeżeli szkoda powstała w związku z ruchem pojazdów wolnobieżnych w rozumieniu przepisów prawa o ruchu drogowym, będących w posiadaniu rolników i użytkowanych w związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Na podstawie tych przepisów Sądy orzekające oceniły, że dopiero po wejściu w życie przedstawionej zmiany (po 15 grudnia 2000 r.) ochrona ubezpieczeniowa rolników rozciągała się na szkody wyrządzone ruchem pojazdów wolnobieżnych.

Skarżący trafnie zarzucił w kasacji błędną wykładnię wskazanych przepisów obydwu rozporządzeń. Wykładnia językowa będąca podstawą wniosku o treści normy określającej granice ochrony ubezpieczeniowej z tytułu odpowiedzialności cywilnej nie uprawniała do wniosku, że jedno zdarzenie faktyczne relewantne dla ochrony ubezpieczeniowej mogło podlegać dyspozycji tylko jednego przepisu. W okolicznościach rozpoznawanej sprawy należało uwzględnić, że współczesne gospodarstwa rolne są wyposażone w różnorodne maszyny i urządzenia, a wśród nich w pojazdy mechaniczne, dlatego prawodawca regulując szczegółowo zakres ubezpieczenia OC z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego winien to zjawisko uwzględnić aby wykluczyć podwójne obciążanie składką i zapewnić przejrzystość stanu prawnego. Tymczasem ustawa o działalności ubezpieczeniowej ani rozporządzenie wydane na jej podstawie nie definiowały nawet pojęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego. W tym przedmiocie istniało jednak obfite orzecznictwo, zwłaszcza na tle art. 8 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i

członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) przydatne do ustalania podstawowej przesłanki ochrony ubezpieczeniowej OC rolników. Wprawdzie na tle tamtej ustawy wątpliwości budziło zwłaszcza zacieśnienie tego pojęcia do „czynności zwykłych”, podczas gdy przepisy dotyczące ubezpieczeń majątkowych używają szerszego bezprzymiotnikowego określenia ale nie ma podstaw do pomijania orzeczeń Sądu Najwyższego wskazujących, że w pojęciu „czynności zwykłych” związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, mieszczą się czynności niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, związane w tak ścisły sposób z gospodarowaniem, że bez nich gospodarstwo nie mogłoby funkcjonować prawidłowo (uzasadnienie uchwały z dnia 29 maja 1980 r., III UZP 2/80, OSNCP 1980 nr 11, poz. 208). Funkcjonalną wykładnię związku wypadku z wykonywaniem zwykłych czynności, Sąd Najwyższy stosował zatem, gdy zdarzenie nastąpiło w drodze z pola do domu, do magazynu, po zakup nawozów sztucznych, przy posługiwaniu się zwierzęciem gospodarskim lub domowym lub podczas rozbiórki domu należącego do gospodarstwa rolnego dla uzyskania pomieszczenia magazynowego na paszę (por. uchwałę z dnia 6 marca 1979 r., III UZP 1/79, OSNCP 1979 nr 7-8, poz. 145; uchwałę z dnia 6 czerwca 1979 r., III UZP 4/79, OSNCP 1979 nr 12, poz. 231; wyrok z dnia 3 czerwca 1981 r., III URN 21/81, OSNCP 1981 nr 12, poz. 245). Przyjmując w braku odmiennej regulacji podane wyżej znaczenie pojęć składających się na treść przepisu § 9 ust. 2 rozporządzenia OC rolników, nie było podstaw do wyłączenia ochrony ubezpieczeniowej odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez pozwanego, a podleganie również obowiązkowi ubezpieczenia posiadaczy pojazdów mechanicznych należy uznać za wynik nieprecyzyjnego unormowania poprawionego dopiero rozporządzeniem z 24 listopada 2000 r. Jak wyżej wspomniano, nowelizacja ta była konieczna ze względu na krzyżowanie się zakresów obydwu ubezpieczeń przy braku ustawowego zakazu podwójnego ubezpieczenia tego samego lub podobnego ryzyka (art. 8 ust. 2 ustawy o działalności ubezpieczeniowej). Należy zwrócić uwagę na to, że rozporządzenie zmieniające zawiera § 2 ust. 1 regulujący uprawnienia do zwrotu składki przyznane rolnikom będącym posiadaczami pojazdów wolnobieżnych, którzy zawarli umowę obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych. Gdyby zmiana rozporządzeń dokonana z dniem 15 grudnia 2000 r. polegała tylko na przeniesieniu obowiązku ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkodę wyrządzone przez ruch pojazdów wolnobieżnych - pozostający w związku z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, z ubezpieczenia rolników do ubezpieczenia

posiadaczy pojazdów mechanicznych, przepis nie ograniczałby zakresu podmiotowego, do rolników „którzy zawarli umowę...”.

Dlatego pozwany trafnie podnosił zarzut, że odpowiedzialność z tytułu wypadku jest objęta ochroną ubezpieczeniową OC rolników.

Zasadność zarzutu kasacji nie prowadzi jednak w okolicznościach sprawy do uwzględnienia jej wniosków. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody powoduje, że poszkodowany uzyskuje roszczenie bezpośrednio do ubezpieczyciela (*actio directa*). W chwili wypadku podstawę odpowiedzialności ubezpieczyciela OC rolników w stosunku do powodowego Towarzystwa Ubezpieczeniowego tworzyły przepisy § 29 ust. 1 rozp. OC posiadaczy pojazdów i § 24 ust. 1 rozp. OC rolników, powtarzające unormowanie ustawowe zawarte w art. 8 ust. 4 ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej sprawcy nie niweczyło jednak jego odpowiedzialności cywilnej i nie pozbawiało poszkodowanego roszczenia w stosunku do tej osoby, dopóki zobowiązanie sprawcy szkody nie wygasło np. wskutek spełnienia świadczenia przez ubezpieczyciela OC rolników. Wyrok oddalający powództwo do tego ubezpieczyciela nie mógł być jednak zaskarżony przez pozwanego G. C., stał się prawomocny i korzysta z powagi rzeczy osądzonej w stosunku między stroną powodową a pozwanym Zakładem, dlatego Sąd Okręgowy rozpoznawał sprawę na skutek apelacji pozwanego tylko między powodowym zakładem uprawnionym na podstawie art. 828 § 1 k.c., a pozwanym posiadaczem pojazdu mechanicznego (art. 436 § 2 w zw. z art. 415 k.c.) i w tym zakresie podmiotowym zaskarżony wyrok odpowiada prawu. Należy dodać, że współuczestnictwo konieczne ubezpieczyciela OC rolników wynikające poprzednio z odpowiedniego przepisu rozporządzenia, a w chwili orzekania przez sądy obydwu instancji - z art. 20 ust. 2 zdania pierwszego ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U.03.124.1152) nie miało miejsca w rozpoznawanej sprawie jako dotyczącej regresu ubezpieczeniowego, a nie odszkodowania. Zagadnienie to było wyjaśniane w uchwale z dnia 11 marca 1994 r. III CZP 20/94 (OSNC 1994/10/187).

Z przytoczonych względów mimo błędnego w części uzasadnienia zaskarżony wyrok odpowiada prawu a kasacja podlegała oddaleniu na mocy art. 393¹² k.p.c.

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c.